

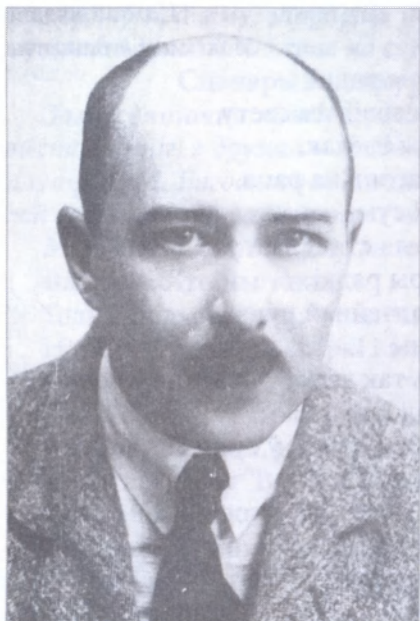

НАЦЫЯНАЛЬНАЯ І СУСВЕТНАЯ КУЛЬТУРА

Постаці

НЕ ТОЛЬКІ ПАЛІТЫК, АЛЕ І ВУЧОНЫ, І ПУБЛІЦЫСТ

ДА 130-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ АНТОНА ЛУЦКЕВІЧА

Адным з заснавальнікаў і фактычных кіраўнікоў, бадай, самых вядомых у беларускай гісторыі газет “Наша Доля” і “Наша Ніва” быў Антон Луцкевіч. Філософ Уладзімір Конан у 1999 г. пісаў: «Сёння мы ведаем, што душою “Нашай Нівы”, яе “рухавіком” і (разам з іншымі лідарамі беларускага руху) “генератарам” яе ідэй, якія ішлі ў народ і вярталіся ў газету, пераўвасабляючыся ў лютэрка народнай экзістэнцыі, былі найперш браты Іван і Антон Луцкевічы. Але якраз іх не адразу заўважыць чытач, які ўпершыню бярэ ў рукі “Нашу Ніву”. папярэдне не вывучыўшы хоць бы яе фрагментарных архіваў (яны ў 60-я гады фактычна былі закрытыя), успамінаў рэпрэсаваных беларускіх дзеячаў ды іншай “спецфондаўскай” літаратуры. Іван рэдка выступаў у друку... Яго брата Антона прафесійным палітыкам зрабіла жыццё, лёс Бацькаўшчыны. Па сваім прызначанні і таленце гэта быў даследчык, эстэтык, публіцыст, літаратурны крытык, лектар і настаўнік. Каб выратаваць “Нашу Ніву” ад няёмальных рэпрэсіяў, ён выводзіў на літаратурную авансцэну адносна ляяльных, “ні в чём прэдосудительном не заме-

ченных”, паводле стандартных вызначэнняў жандараў, рэдактараў (З. Вольскі, Аляксандр Уласаў), папулярнага ў народзе “беспартыйнага” Янку Купалу, іншых пісьменнікаў, а сам заставаўся ў ценю сваёй газеты ананімным аўтарам шматлікіх яе рэдакцыйных і “бягучых” матэрыялаў» [1].

Антон Іванавіч Луцкевіч вядомы найперш як беларускі палітычны і грамадскі дзеяч. І гэты бок яго асобы даволі поўна і цікава разглядалі А. Бергман у біяграфічным нарысе “Антон Луцкевіч” і А. Сідарэвіч у шматлікіх артыкулах. Аднак А. Луцкевіч быў таленавітым і арыгінальным гісторыкам, этнографам, палітолагам, публіцыстам, літаратуразнаўцам, літаратурным крытыкам, культуролагам, педагогам і перакладчыкам. Менавіта гэтым напрамкам яго дзейнасці прысвечаны наш артыкул.

На вялікі жаль, і сёння – больш чым сем дзесяцігоддзяў пасля яго смерці – творчая спадчына Антона Луцкевіча ў многім застаецца недаацэненай і незапатрабаванай.

АЦЭНКА ДЗЕЙНАСЦІ АНТОНА ЛУЦКЕВІЧА

Ў КАНЦЫ 1920-х – 1980-я гг.

У кастрычніку 1927 г. А. Навіна (літаратурны псеўданім А. Луцкевіча) быў арыштаваны польскімі ўладамі па абвінавачанні ў супрацоўніцтве з нямецкай і савецкай разведкамі, але потым апраўданы. Менш чым праз два гады – 27 ліпеня 1929 г. – газета “Звязда” ў артыкуле “Беларускі наступальны шавінізм і нацыянал-дэмакратызм”, дзе крытыкаваліся погляды Жылуновіча, Зарэцкага і Глыбоцкага, пісала: “Гэта патрэбна таксама польскаму фашызму і яго прыслужнікам (Луцкевіч, Астроўскі і інш.), якія ўсімі мерамі імкнуцца паслабіць сувязь, што злучае нацыянальныя савецкія рэспублікі ў адзіны Саюз, і якія ліхаманкава рыхтуюць плацдарм для нападу на СССР”.

Газета “Рабочий” у тым жа 1929 г. у артыкуле “Лазутчык класавага ворага”, накіраваным супраць беларускага пісьменніка М. Зарэцкага, сцвярджала: «“Самобытная” Польша охраняет

“культурный” Запад от большевиков. Пилсудчиком помогают белорусские фашисты – Луцкевич и др., которые орудуют в Западной Белоруссии. И последние находят своих подпевал у нас, в Советской Белоруссии, в лице Зарецкого». А загадчык аддзела агітацыі, прапаганды і друку ЦК КП(б)Б А. Сянкевіч адкрыта заяўляў: “Нужно прямо сказать, что попутчиком фашиста Антона Луцкевича здесь, в Советской Белоруссии, является Зарецкий”.

Больш за тое, у жніўні 1937 г. кіраўніцтва НКУС БССР спрабавала абвінаваціць народнага песняра Беларусі Янку Купалу ў цесных сувязях з Антонам Луцкевічам. У даведцы на імя народнага камісара ўнутраных спраў Беларусі Б. Бермана малодшага лейтэнанта дзяржбяспекі Завадскага, падпісанай намеснікам начальніка следчага аддзела УДБ НКУС БССР, пад грыфам “Совершенно секретно” былі такія радкі: “В 1927 году совместно [гаворка ідзе пра Я. Купалу. – Э. І.] с М. Чаротом и другими бел[орусскими] писателями по заданию к-р. нацфашистской организации ездил за границу в Польшу и Чехословакию. В Польше встречались и имели беседы о контактировании к-р. работы с... а также известным нацфашистом в г. Вильно Луцкевичем Антоном Ивановичем...”

С Луцкевичем Антоном Ивановичем Купала поддерживает письменную связь и до последнего времени через его родного брата Луцкевича Степана Ивановича, работающего врачом 3-й Сов. Больницы...” [2, арк. 117 – 123].

“Беларуская Савецкая Энцыклапедыя” ў 1972 г. негатыўна ацэньвала дзейнасць А. Луцкевіча, а “Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі” ў 1986 г. увогуле не дала кароткай біяграфічнай даведкі пра гэтага чалавека. Затое энцыклапедычны даведнік “Янка Купала”, што ўбачыў свет у тым жа годзе, адзначаў наступныя яго “грахі”:

«ЛУЦКЕВИЧ Антон Іванавіч... ідэолаг бел. бурж.-нацыяналістычнага руху... Адзін са стваральнікаў і чл. ЦК Бел. сацыяліст. грамады (БСГ) – дробнабурж. нац. партыі леванародніцкага кірунку... У 1-ю сусв. вайну выступаў за стварэнне на акупіраванай кайзераўскімі войскамі тэр. Літвы і Беларусі “Канфедэрацыі Вялікага княства Літоўскага”. Пасля Лют. рэвалюцыі ўдзельнічаў у стварэнні контррэв. Бел. віленскай рады, абвешчэнні т. зв. Бел. нар. рэспублікі (БНР), з ліст. 1918 узначаліў урад БНР, які веў барацьбу з Сав. Уладай... У 1919 у час акупацыі Беларусі войскамі бурж. Польшчы ўзначальваў Найвышэйшую раду БНР, якая падтрымлівала інтэрвентаў і заключыла з імі пагадненне аб уваходжанні бел. зямель у склад Польшчы...» [3, с. 359].

З БІАГРАФІІ АНТОНА ЛУЦКЕВІЧА

Жыццёвы шлях Антона Луцкевіча пачаўся ў літоўскім горадзе Шаўляі 29 студзеня 1884 г. Яго бацька, адстаўны капітан расійскай арміі Ян Балслаў (Іван) Луцкевіч, паходзіў са старога збяднелага шляхецкага роду герба “Навіна”.

Хлопчыкам Антон пачаў вучыцца ў гімназіі горада Лібавы (цяпер латвійскі горад Ліепая). Пасля смерці бацькі ў 1895 г. сям’я пераехала ў Мінск, дзе ён разам са старэйшым братам Іванам прадоўжыў вучобу ў гімназіі, якую скончыў у 1902 г. Браты як дзеці ўдзельніка Крымскай вайны навучаліся за казённымі кошт. Менавіта тут падлеткі пазнаёміліся з беларускім паэтам, празаікам, драматургам, публіцыстам, перакладчыкам, мастаком, удзельнікам нацыянальна-вызваленчага руху Карусём Каганцом (К. Кастравіцкім).

На думку Анатоля Сідарэвіча, біёграфа А. Луцкевіча, 1897 год можна лічыць зыходным момантам, з якога пачалася грамадская і палітычная дзейнасць будучых лідараў нацыянальна-вызваленчага руху ў Беларусі 16-гадовага Івана і 13-гадовага Антона Луцкевічаў.

Пасля Антон займаўся на фізіка-матэматычным факультэце Пецяярбургскага ўніверсітэта і на юрыдычным факультэце Юр’еўскага (цяпер Тартускага) універсітэта. Экзамены за курс гэтых навучальных устаноў юнак здаваў экстрэнам. Кожны з братаў Луцкевічаў меў два дыпламы аб атрыманні вышэйшай адукацыі: Іван – юрыста і археолага, Антон – прыродазнаўцы і юрыста... Разам з братам Іванам і іншымі студэнтамі А. Луцкевіч выдаў у Пецяярбургу “Калядную пісанку”, “Велікодную пісанку” і інш.

З 22-гадовага ўзросту Антон пачаў стала друкавацца. Першыя яго самастойныя публікацыі з’явіліся ў газеце “Наша Доля”, вельмі хутка ён стаў вядучым публіцыстам гэтага выдання. У розныя часы А. Луцкевіч карыстаўся наступнымі псеўданімамі і крыптанімамі: А. Іванов, Антон Белорус, Генрык Букавецкі, Кумельган, І. Мялешка, Ів. Мялешка, Антон Навіна; А. Л., А. Н., А. Н-А, А. Н-а, А-н-а, А-н-А, а-н-а, Б. Г., Г. Б., Г. В., Н., Н-а-А, Н. А., А. Л., А. Н., Н. В. Аднак часцей за ўсё ён падпісваўся як Антон Навіна.

ГІСТОРЫК, ЭТНОГРАФ І ПАЛІТОЛАГ

Нягледзячы на тое, што Антон Іванавіч не меў адпаведнай адукацыі, ён праявіў сябе ўдумлівым, таленавітым гісторыкам. Пра гэта сведчыць аналіз яго прац “Эканамічная эвалюцыя і беларускі рух” (1917), “Палітычныя лезунгі беларускага руху” (1918), “Роля моладзі ў пачатках адраджэнскага руху”, “Польская акупацыя на Беларусі” (1920), “За дваццаць пяць гадоў (1903 – 1928): Успаміны аб працы першых бе-

ларускіх палітычных арганізацый: Беларуская рэвалюцыйная Грамада, Беларуская сацыялістычная Грамада” (1928, перавыданне ў 1991 г.). Большасць з названых прац увайшла ў кнігу “Да гісторыі беларускага руху: выбраныя творы” А. Луцкевіча, выдадзеную ў Мінску ў 2003 г.

Заслугоўваюць таксама ўвагі даследаванні гісторыі нарадавольскага руху, “Статут Вялікага княства Літоўскага на фоне эвалюцыі нацыянальных адносінаў у Беларусі” (1930), рэцэнзія на кнігу “Кароткая гісторыя Беларусі” В. Ластоўскага, артыкулы “Міхайла Грушэўскі” (1917), “Беларуская работа ў 1917 гаду ў межах акупацыі (1918), “Дваццатая ўгодкі БРГ” (1923), “Да гісторыі народнага мастацтва” (1925), “Чатырохсотлецце першага кодэксу беларускага права” (1929), “Пячаткі полацкіх князёў у Беларускім музеі: да гісторыі беларускага дрэварытніцтва” (1933).

У 1930-я гг. Антон Луцкевіч напісаў працу “Да гісторыі Беларускае Рэвалюцыйнае (пасля Сацыялістычнае) Грамады (Даты і факты)”, якая цалкам, на жаль, не захавалася.

Артыкул “Роля моладзі ў пачатках адраджэнскага руху” быў напісаны А. Луцкевічам у 1927 г., але ў многім ён не страціў сваёй актуальнасці і сёння. Толькі ўдумайцеся ў радкі, якімі пачынаецца праца: “Ува ўсіх народных рухах – ці то сацыяльныя, ці палітычныя, ці нацыянальныя, – авангардам грамадзянства зьяўлялася, зьяўляецца і пэўне ж заўсёды будзе зьяўляцца моладзь.

Гэта ўжо ляжыць у самой прыродзе моладзі: яна – больш, чым хто, адзінчывая на ўсялякае гора, усялякую крыўду, усялякі здзек; яна мае ў сабе велізарны запас нявыкарыстаных яшчэ сілаў, яна найбольш здольна захоплівацца вялікімі людзкімі ідэаламі і аддавацца ідэі да канца – без якіх колечы своекарысных меркаванняў, без ніякіх кампрамісаў з сваім сумленьнем. Моладзь, наколькі яна ад ранніх год не захоплена кар’ерызмам, заўсёды і ўсюды першая кідалася ў вір барацьбы за волю народаў, за вызваленне працоўных з путаў сацыяльнае няволі.

Тое ж мы бачым у беларускім руху. І тут сярод пачынальнікаў нашага Адраджэння бачым прадстаўнікоў моладзі. І тут яна адыграла сваю ролю – ролю авангарду масавага руху, якім рух беларускі выяўляецца сягоння” [4, с. 136 – 137].

У гэтым артыкуле А. Луцкевіч выступіў не толькі як гісторык, але і як псіхолаг і сацыёлаг.

Большасці публікацый даследчыка пачатку ХХ ст. уласцівы крытыка аграрнай і нацыянальнай палітыкі царызму, заклік да сацыяльнага і нацыянальнага вызвалення беларускага народа. У працы “Палітычныя лезунгі беларускага руху” А. Луцкевіч звяртаў увагу на самыя прыныцыповыя пытанні: “Першыя арганізаваныя вы-

ступленні беларускіх адраджэнцаў адносяцца да пачатку гэтага стагоддзя [маецца на ўвазе ХХ ст. – Э. І.]. Праўда, яшчэ і ў канцы мінулага стагоддзя былі спробы пачаць работу дзеля нацыянальнага адраджэння беларускага народу, але спробы гэтыя апрача прызываў да шанавання роднае мовы больш канкрэтных лезунгаў не пакінулі, ды і ім не было суджана развінуцца ў шырэйшы народны рух. З гэтае прычыны мы і пачнем наш агляд эвалюцыі палітычных лезунгаў ад тых праяваў руху, якія мелі месца ў пачатку ХХ стагоддзя.

Першае храналягічна палітычнае выступленне беларускіх адраджэнцаў становіць палітычная праграма Беларускае Рэвалюцыйнае Грамады 1903 г. – першае партыі, якая паставіла сваёй мэтай барацьбу за волю Бацькаўшчыны.

Пад той час беларускі нацыянальны рух толькі-толькі пачаў будзіцца. Актыўных сіл было мала. Толькі лічаныя адзінкі спаміж беларускае інтэлігенцыі адгукнуліся на прызывы першых сяўцоў беларускае ідэі. Народ у Беларусі, як і па ўсёй тагачаснай Расійскай дзяржаве, спаў яшчэ цяжкім сном. І толькі ад часу да часу даяталі да нас водгукі мужыцкіх бунтаў і аграрных разрухаў з Маскоўшчыны, якія станавілі запаведзь магутнага выбуху гневу народнага. І ідэйныя беларускія навадыры, таксама, як навадыры ўкраінцаў, літвінаў, латышоў, каўкаскіх народаў і пераважнае часьці польскага грамадзянства, верылі, што толькі агульнарасейская рэвалюцыя, калі разам з маскалямі паўстануць проці царскага ўраду ўсе паняволеныя народы Расейскае імперыі, здолее даць волю і самаму забітаму, бяспраўнаму, цёмнаму і неарганізаванаму беларускаму народу. Усе пачувалі патрэбу ісьці разам. А вера ў магутнасць расейскага дзяржаўнага арганізму была гэтка моцная, што ніхто й ня думаў, што рэвалюцыя магла бы таго волата разваліць, жаданую волю ўсе народы, а ў тым ліку і беларусы, бачылі ў забеспячэнні законамі Расеі іх нацыянальных правоў, ды толькі найбольш радыкальныя групы выступалі з дамаганьнямі аўтаноміі – за мясцовымі сэймамі дзеля ўладжвання культурных і эканамічных спраў краю. Такое становішча займала і Беларуская Рэвалюцыйная Грамада ў першым пачатку свайго існавання” [4, с. 75 – 76].

У заключэнні сваёй працы аўтар прыводзіў радкі з Граматы БНР 25 сакавіка 1918 г.: “Абвешчаючы аб незалежнасці Беларускай Народнай Рэспублікі, Рада не пакладае свае надзеі на тое, што ўсе любячыя волю народы дапамогуць беларускаму народу ў поўнай меры здзейсніць яго палітычныя дзяржаўныя ідэалы”.

Антон Луцкевіч выступаў і як гісторык беларускага друку. Вядомы яго працы “Гутарка

і шрыфт”, “10-летні юбілей беларускай прэсы”, “Літаратурна-выдавецкая праца ў 1920 годзе”, “У 400-я ўгодкі беларускага друку ў Вільні”, “Справа беларускага шрыфту”, “Да 20-лецця беларускай прэсы: Жменя цыфр”, “Да гісторыі “Нашае Долі” і “Нашае Нівы”, “Наша Ніва: 2 лістапада 1906 г. – 2 лістапада 1926 г.” і інш.

Некаторыя даследчыкі памылкова ўказваюць, што газета “Наша Ніва” пачала выходзіць пасля таго, як перастала існаваць газета “Наша Доля”, што кола яе распаўсюджання было абмежаваным, а апошні нумар “Нашай Нівы” выйшаў у 1915 г. У сувязі з гэтым хочацца прывесці аўтарытэтнае сведчанне самога А. Луцкевіча: «Першы нумар “Нашае Нівы” выйшаў паміж 4 і 5 нумарамі яе папярэдніцы. Выдавецтва ўзяў на сябе нейкі безработны ляснічы. Абураны на ўладу за звальненне яго са службы як каталіка, – Зыгмунт Вольскі. Кіравала ім жаданне класавыя нейкае даходнае прадпрыемства, якім – судзячы паводле вялізарнага папулярнасці “Нашае Долі” – і магло б быць выданне беларускай газеты...»

Каб паўней выявіць тое значэнне, якое мела для прабуджэння беларускага адраджэнскага руху “Наша Ніва”, трэба адзначыць тры тысячы няведаных рэдакцый асабіста сялян і работнікаў, вучыцляў, працоўных інтэлігентаў і студэнтаў, якія слалі ёй свае карэспандэнцыі, вершы, артыкулы дыя проста пісьмы – з просьбай аб раду і ідэйнае кіраўніцтва. Трэба адзначыць вялізарны ўплыў газеты на школьную моладзь – вучняў гімназіяў, Віленскае хіміка-тэхнічнае школы, Праваслаўнае духоўнае сямінарыі. Трэба адзначыць і тое, што тут атрымаў сваё “беларускае хрышчэнне” цэлы рад больш ці менш выдатных беларускіх дзеячоў, пачэсна запісаўшых сваё імя ў гісторыі беларускага адраджэнскага руху.

У 1920 годзе грам. ант. Луцкевічам была зроблена спроба ўзнавіць “Нашу Ніву” – сьпяраша ў постаці зборніку, а пасля тыднёвіка, як было да вайны. Але толькі дзевяць нумароў было выпушчана ў гэтым новым выданні: існаваўшая тады ваенная цензура з кожнага нумару выкідала сярэднім лікам чацвёртую частку матар’ялу. А “чуласць” яе да адносінаў беларусаў да Польшчы была такая, што слова “Польшча” дапускалася наогул толькі ў сувязі зь нейкімі хвалебнымі эпітэтамі» [5].

На вялікі жаль, ні адзін з біёграфіаў Антона Луцкевіча не адзначае, што ён быў здольным этнографам. Пра гэта сведчаць такія працы даследчыка, як “Белорусы” (1909), “Навагоднія думкі: вёска і горад” (1912), “К пытанню аб нацыянальных адносінах у Беларусі і Літве (1912)”, “Евреи в Польше” (1912), “Народ и религия” (1916), “На дарозе да новага жыцця” і інш. Прыглядзём некаторыя фрагменты з брашуры “Белорусы”: “Пере-

пись 1897 года насчитывает в Российской империи 5 885 547 белорусов. Однако цифра эта вряд ли может считаться точной...»

Большаго доверия заслуживают научные исследования по этому вопросу, принадлежащие проф. Карскому, который, руководясь лингвистическими особенностями белорусов, исчисляет их количество в Белоруссии цифрой свыше 8 миллионов...»

Совершенно новую эру в национальной жизни белорусов открывает собою обрусительная политика русского правительства...»

Забитость и апатия – вот продукт исторических, политических и экономических условий, в которых складывалась жизнь белоруссов...»

Но если при враждебном отношении со стороны наиболее влиятельных в культурном смысле народностей белорусское национальное движение всё же крепнет и развивается, если особые циркуляры и всякого рода правительственные мероприятия не в состоянии задержать его рост, то это несомненно доказывает значительную силу движения и жизнённость белорусской национальности» [6].

Пасля рэабілітацыі А. Луцкевіча мінула ўжо чвэрць стагоддзя, а ўкладальнікі і сёння не спяшаюцца ўключыць у хрэстаматыі па этнаграфіі Беларусі яго артыкул “На дарозе да новага жыцця”, напісаны ў 1912 г., дзе ёсць такія радкі: “Мы называем беларускі нацыянальны рух адраджэннем, але можна гаварыць аб адраджэнні, уваскрэсенні толькі таго, што ўжо калісь нарадзілася, жыло і замёрла. У гісторыі беларусаў як нацыі мы бачым усе тры гэтыя момэнты.”

Беларуская нацыя злажылася болей-меней у пачатку нашага стагоддзя [гаворка ідзе пра XX ст. – Э. І.]. Яе стварылі, зліўшыся ў нацыю, колькі дужа блізкіх між сабой славянскіх плямён – крывічы, радзімічы, дрыгавічы і др., каторыя належалі да групы заходнерускіх плямён. У часе між XII – XIV стагоддзямі беларусы – ці то з добрай, ці злой волі – згуртаваліся пад уласцю Літоўскага гасударства і занялі ў ім на сваёму ліку першае месца. Тады пачалася энэргічная работа над збудаваннем сваёй цывілізацыі, і ў XIV, XV і XVI ст. беларуская цывілізацыя дайшла ўжо да такой вышынні разьвіцця, што літвіны – народ правае чужым славянам – прынялі яе цалкам. Беларуская мова ў тым часе зрабілася літаратурнай і ўрадовай мовай на ўсіх беларуска-літоўскіх землях. Аб чым сведчаць велічныя пісанья і друкаваныя памятнікі – судовыя дакумэнты, урадовыя бумагі, пісьмы, кнігі духоўныя і навуковыя, законы і т. д., Літоўскі Статут. Гэта – найлепшы сведка высокага культурнага разьвіцця тагачаснага беларускага грамадзянства: ад яго літвіны ўзялі нават юрыдычныя нормы. Але да-

лейшае сацыяльна-палітычнае жыццё Беларуска-Літоўскага гасударства пайшло такой дарогай, што з XVII стагоддзем надыходзіць канец панавання беларускае мовы ня толькі чыста на літоўскай зямлі, але і на шчыра беларускай. Ужо ад Люблінскай Уніі ў Літве пачынае шырыцца польская мова, а зь ёй – польская цывілізацыя... Губляючы гэтак асобныя станы – шляхту, а за ёй памалу і мяшчанства. Беларусы як суцэльная дыферэнцыраваная нацыя гінуць. Беларускім астаецца толькі “просты” народ – сяляне.

...Работа расейцаў над дэнацыяналізацыяй беларусаў апіраецца на абрусіцельнай ваеннай службе, праваслаўнай царкве, школе, на цэлым адміністрацыйным апаратае з тысячамі чыноўнікаў, прысланых з глыбіні Расеі, на перасяленьні ў Беларускі край велікарускіх сялян-старавераў і т. д.

Пэралом, пераход – гэтак можна назваць канец XIX – пачатак XX стагоддзя. Нацыянальная свядомасьць у лепшых сыноў Беларусі прабудзілася» [4, с. 41 – 42, 46].

Пра тое, што А. Луцкевіч быў здольным палітолагам (хоць гэтай наукай не займаўся ні ў Расійскай імперыі, ні ў Савецкім Саюзе амаль да яго распаду), не піша ніводны даведнік. Аднак пра гэта сведчыць аналіз шэрагу прац навукоўца, найперш такіх, як “Дэмакратыя, пралетарыя і нацыянальнае пытаньне” (1923), “Нацыянальнае пытаньне і пралетарыят” (1924).

Так, аўтар паўставаў адным з першых аб’ектыўных даследчыкаў новай эканамічнай і нацыянальнай палітыкі ў СССР у пачатку 1920-х гг., калі слухна падкрэсліваў: «Новы перыяд у савецкай палітыцы пачаўся нядаўна. Гэта перыяд крытычнае праверкі ўсяго, што зроблена ў часе тварэньня РСФСР. Побач з НЭПам (Новай эканамічнай палітыкай) мы бачым і Новую нацыя-

нальную палітыку. І цяпер робіцца дужа сур’ёзны падход да запраўднае рэалізацыі прынцыпу, абвешчанага расейскай сацыяльнай рэвалюцыі. На першым месцы бачым прызнаньне, што нацыянальны асаблівасьці кожнага народу, яго культура – гэта вялікая цэннасьць, якую трэба шанаваць, а ня нішчыць. У сувязі з гэтым даецца шырокі прастор культурна-нацыянальнай працы “інародцаў”, у тым ліку і беларусаў. Мала таго: нацыянальны прынцып кладзецца ў аснову перабудовы ўсяго дзяржаўнага ладу Савецкае Расеі. Замест Расейскае Рэспублікі творацца Саюз Сацыялістычных Савецкіх Рэспублік, рэспублік нацыянальных. І такім чынам намячаецца дарога да перастройкі адносінаў і паміж дзяржаўнымі народамі наогул. Саюз можа тэрытарыяльна пашырыцца ўсё далей і далей, імкнучыся абняць усе народы сьвету» [4, с. 107].

Заканчэнне будзе.

Спіс літаратуры

1. **Конан, У.** Філасофія і эстэтыка нацыянальнага адраджэння / У. Конан // Крыніца. – 1999. – № 4-5. – С. 27 – 28.
2. **Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь.** – Фонд 4 п. – Воп. 210. – Спр. 1270. – Арк. 117 – 123.
3. **Янка Купала :** энцыкл. даведнік / БелСЭ; рэдкал. : І. П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 1986.
4. **Луцкевіч, А.** Да гісторыі беларускага руху: выбраныя творы / А. Луцкевіч. – Мінск: Беларус. кнігазбор, 2003.
5. **Луцкевіч, А.** Наша Ніва: 2 лістапада 1906 г. – 2 лістапада 1926 г. / А. Луцкевіч // Да гісторыі беларускага руху: выбраныя творы. – Мінск: Беларус. кнігазбор, 2003. – С. 134, 136.
6. **Новіна, А.** Беларусы / А. Новіна // Формы нацыянальнага движэння в современных государствах: сборник. – СПб., 1909. – С. 1, 3, 5, 11.

Эмануіл ЮФЕ,
прафесар БДПУ імя Максіма Танка,
доктар гістарычных навук.

КАЛЯНДАР ПАМЯТНЫХ ДАТАЎ І ЮБІЛЕЙНЫХ ДЗЁН на 2014 год

СНЕЖАНЬ

Працяг. Пачатак на с. 61.

16 снежня – 215 гадоў з дня нараджэння Яна Баршчэўскага (1799, паводле іншых крыніц, 1790, 1794 або 1796 – 1851), беларуска- і польскамоўнага паэта, празаіка

80 гадоў з дня нараджэння Леаніда Анцімонава (1934 – 2012), графіка, педагога

75 гадоў з дня нараджэння Зьніча (сапр. Алег Бембель), паэта, публіцыста, філосафа

17 снежня – 125 гадоў з дня нараджэння Данілы Васілеўскага (1889 – 1963), краязнаўцы, гісторыка, літаратуразнаўцы

110 гадоў з дня нараджэння Мікалая Яромушкіна (1904 – 1983), рускамоўнага празаіка

100 гадоў з дня нараджэння Веньяміна Рудава (1914 – 1999), рускамоўнага празаіка

90 гадоў з дня стварэння Белдзяржкіно (Беларускае дзяржаўнае ўпраўленне па справах кінематаграфіі і фатаграфіі). Існавала да красавіка 1938 г.

18 снежня – 215 гадоў з дня нараджэння Мікалая Маліноўскага (1799 – 1865), гісторыка, архівіста, публіцыста, бібліяграфа

19 снежня – 75 гадоў з дня нараджэння Мікалая Рыжыкава (1939 – 2012), графіка

20 снежня – 110 гадоў з дня нараджэння Аляксандра Даброціна (1904 – 1985), рускага і беларускага акцёра, рэжысёра, заслужанага дзеяча мастацтваў РСФСР

100 гадоў з дня нараджэння Вольгі Фурс (1914 – 1991), спявачкі, заслужанай артысткі Бураціі

21 снежня – 115 гадоў з дня нараджэння Мікалая Гусева (1899 – 1965), жывапісца, графіка, педагога

100 гадоў з дня нараджэння Ізідара Нісневіча (1914 – 1977), музыказнаўцы, музычнага крытыка

80 гадоў з дня нараджэння Івана Чыгрынава (1934 – 1996), празаіка, драматурга, публіцыста, сцэнарыста, народнага пісьменніка Беларусі

Заканчэнне на с. 90.